پرۆفیسۆر قەناتی کوردۆ: ژیان و بەرهەمەکانی … نووسینی: زانکۆ یاری

نووسەر و زانای مەزنی کورد، پرۆفیسۆر قەنات کڵاشۆڤیچ کوردۆیێف یان قەناتی کوردۆ، (Prof. Qanatê Kalashevich Kurdo) لە 1909-9-30، لە گوندی سۆسز (Sûsiz) سەر بە پارێزگەی قارسی (Qersê)باکووری کوردستان (دەوڵەتی عوسمانی)، لەدایکبووە و ناوی تەواوی “قەنات کۆی کوردۆ کۆی کەلەش کۆی خدر” بووە.

لەکۆتایی جەنگی یەکەمی جیهانی لەساڵی1918 ، کە تورکەکان بەسەر ئەرمەندا زاڵبوون، لە دوایی دەساوێژی دەوڵەتی فاشیستی تورکدا، بنەماڵەی قەنات و خەڵکی ئاواییەکەیان خۆیان لەچنگی تورکەکان ڕزگار کردوو بەرەو ناوچەی ئاپارانی (Aparan) سەر بە پارێزگەی بۆریڤانی ئەرمەنستانی ژێر دەستی ڕووسیا (یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو USSR)–کەوتنەڕێ و لە گوندی کۆربلاخ (Kurbolakh)نیشتەجێ بوون، خەڵکی گوندەکە هەموویان کوردبوون و هەر لەو ساڵەدا تورکەکان ناوچەی ئاپارانیان داگیر کرد، بەتایبەتی گوندەکانی کورد، بۆیە ماڵی قەنات ماوەیەك دەربەدەر بوون و لە دواییدا گەڕانەوە ئاپاران. باوکی کە پێشتر جوتیار بوو، بە حەماڵی گوزەرانی دەکرد، هەروەها بنەماڵەکەیان لەسەر ئاینی ئێزیدیش بوون.

لە ساڵی1920 دا ڕوویان کردە گورجستان و لە شاری تەبلیس (Tbilisi)سەقامگیر بوون و ملیان دایە ڕەنجبەری، باوکی لە1921 دا کۆچی دوای کرد و پەروەردە کردنی ئەو کوڕە 12ساڵییە کەوتە ئەستۆری دایکی. لە ساڵی 1922، لە قوتابخانە شەوو ڕۆژیەکەی هاگۆب گازاریانی ئەرمەنی ناسراوبە لازۆ (Hagop “Lazo” Ghazaria)دەستی بەخوێندن کرد و ئەو زانایە بە پیتی لاتینی ئەرمەنی فێری کوردی بوو و دوایی ژنەکەشی زمانی ئەرمەنی فێری کرد.

قەناتی کوردۆ لەساڵی 1928دا خوێندنی سەرەتایی لەو قوتابخانە تایبەتیە تەواو کرد، هەر لەو ساڵەدا لەگەڵ هەندێک لە لاوانی کوردی ئەرمەنستان وەکوو عەرب شەموو (Erebê Şemo)لەگەڵ هەجدە لاوی دیکە بۆ شاری لێنینگراد (Leningrad)ڕێکەوتن. قەناتیش لەگەڵ ئەم گرووپە بوو و لە ئەنستیتۆی زمانناسی (زمانە زیندووەکانی ڕۆژهەڵات) دەستی

به خوێندن کرد، ئەم گرووپە دوای ماوەیەک یەکەم گۆڤاری کوردی بڵاو دەکەنەوە. پاشان لە رشتەی زمان و ئەدەبی کوردی زانستگای پترزبۆرگ (Petersburg) وەرگێڕا و لە کۆلیژی کارگەران لەشاری لێنینگراد وەرگیراو لەساڵی 1931دا ئەو کۆلیژەی تەواو کرد، کە بەرامبەر قۆناغی ناوەندی و ئامادەیی بووە و لە کۆتایی ئەو ساڵەدا قەنات و دوو هاوڕێی کوردی کۆلێژی زمانەوانەی زانستگای لێنینگراد وەرگیران. لەساڵی 1936دا کۆلێژی ڕۆژهەڵاتی لە ئەنستیتۆی مێژوو و توێژینەوەی ئەدەبی و زمانناسی لە لێنینگراد تەواو کرد و هەر ئەو ساڵە لە بەشی دوکتۆرا وەرگیرا. لە 20ی پووشپەڕی 1940دا بەرگری لە تێزەکەی (لە مەڕ زمان و ئەدەبی کوردی) کرد و پلەی دوکتۆرای وەرگرت. لە دوایی جەنگی جیهانی دووەمیش وەکوو مامۆستای زمان و ئەدەبی کوردی وانەبێژ بوو.

لە ساڵی 1941دا خوێندنی باڵای تەواو کرد و بڕوانامەی دوکتۆرای وەرگرت و لە پەیمانگای ئەسنۆگرافیای ئەکادیمیای زانستی سۆڤیەت دامەزرا، دوای ماوەیەکی کەم نێردرایە “فابریقەی شەفەقی سوور” تا مانگی شوباتی 1942 دوکتۆر قەناتی کوردۆ لەساڵی 1945دا بووە ئەندامی پارتی کۆمۆنیستی ڕووسیا و لەپاش جەنگ بوو بە مامۆستا و زمانی کوردی بە خوێندکارانی بەشی ئێرانی دەگوتەوە. لەساڵی 1947ەو تاکوو 1960 سکرتێری لیژنەی ناوچەی پارتی کۆمۆنیستی پەیمانگەی ڕۆژهەڵاتناس بووە لەو شارەی لێنینگراددا تاکوو ساڵی 1958قەناتی کوردۆ و ئیسحاق سوکەرمان (Îsahak Sûkêrman)و مارگریت ڕودینکۆ (M. B. Rūdankū) لە بەشی ئێرانی پەیمانگای ڕۆژهەڵاتناسی خەریکی کوردناسیی بوون.

لەساڵی 1958دا بەشی کوردناسی لە ئێنستیتۆی ڕۆژهەڵاتناسیی سن پترزبۆرگ بە یارمەتی ئۆربێلی ڕووسی (Hovsêp Orbêlî) سەرۆکی پەیمانگای ڕۆژهەڵاتناس جیاکرایەوە و بووە بەشێکی سەربەخۆ. لە دوایی یەک ساڵ ئەم بەشە بە قەنات سپێردرا و هەتاکوو مەرگی خۆی ئەڵم ئەرکەی بە ئەشق و ئیرادە بەسەر برد. ئەم پیاوە مەزنە لە 8ی 1947ە وە مامۆستای یاریدەر بوو، لە 23ی 1950وە بە باسکارێکی زانستییانە، لە بەشی دیراساتی ئێرانی سەر بە ئەنستیتۆی تێژینەوەی ڕۆژهەڵاتی لێنینگراد دامەزرا و دوای دامەزراندنی بەشی دیراساتی کوردی، لە ساڵی 1955وە کرایە سەرۆکی بەشی زمان و ئەدەبی کوردی ئەو کۆڵێژە. (لەسەرەتادا ئۆربێلی خۆی بووە سەرۆکی، بەڵام لەدواییدا دوکتۆر قەناتی کوردۆ بە سەرۆکی بەشەکە هەڵبژێردرا). مامۆستا قەنات لە ساڵانی (1941-1939) و (1953-1945)دا لە

زانستگای لێنینگراد وانەبێژ بوو و لە ساڵانی (1939-1941)دا لە بواری دیراساتی کوردیدا باسکاری زانستییانەی ئەتنۆگرافیا بووە.
ئەوەی شایانی گوتنیشە دوکتۆر قەنات لە ساڵی 1968دا بڕوانامەی دکتۆرای “ناووك” واتە دوکتۆرای زانستەکانی وەرگرت و پلەی زانستی بووەتە پڕۆفیسۆر. هەروەها قەنات تەنیا ئەندامی دەرەکی کۆڕی زانیاری کورد لە کوردستانی ئێراق بوو.
کوردناس، پڕۆفیسۆر قەنات، هەتاکوو ڕۆژی کۆچی دوایی لە 18ی نوامبری 1985دا (5ی ربیع الاول 1406 ه.ق) وەك سەرۆکی بەشی کوردی و زانایەکی مەزنی کورد و کوردناسێکی دڵسۆز و لێهاتووی نەتەوەکەی خزمەتی زمان و وێژەی و مێژووی کوردی کرد و بەڕێز و حورمەتی زۆرەوە لە شاری لێنینگراد بە خاک سپێردرا. پڕۆفیسۆر قەناتی کوردۆ گەلێك بەرهەمی بەنرخی نووسیوە و بڵاوی کردۆتەوە. بەو بابەتانەوە کە لە کوردییەوە بۆ ڕووسی وەرگێڕاون، زۆرتر لە 100 تۆژینەوەی زانستییانە لە بواری ئەدەب و مێژووی کوردەوە نووسیوە کە دوایی لە گۆڤار و ڕۆژنامە بەناوبانگەکانی جیهاندا بڵاوە بوو.

هەندێ لە بەرهەمەکانی:

1-تەحویری مێژووی کورد لە زانستی مێژوویی بۆرجوازیی فارس، (1954)
2-خەپاتۆر ئابۆڤیان وەکوو کوردناس و ئەسنۆگراف، (1955)
3-بیروباوەڕی ناڕاست لەبارەی زمانی کوردییەوە، (1955)
4-پەرتووکی ڕێزمانی کوردی – ئێرەوان، (1956)
5-کورد لە پەرتووکی نەتەوەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، (1957)
6-ڕێزمانی کوردی (دیالێکتی کورمانجی ژوور)، مۆسکۆ، (1957)
7-فەرهەنگی زمانی کوردی بۆ خوێندکارانی سەرەتایی، مۆسکۆ، (1957)
8-دیرۆکەکانی ڕۆستەمی زاڵ لە نێو کوردەکان، بە زمانی ڕووسی، مۆسکۆ، (1976)
9-کۆمەڵێک لە چیرۆکە فۆلکلورەکانی کوردی، چاپی بەغدا، (1978)
10-ڕێزمانی کوردی (بە هەر دوو دیالێکتی کورمانجی ژوورو و ژێرێ)، مۆسکۆ، (1958)
11-فەرهەنگی (کوردی-ڕووسی)، مۆسکۆ، (1960)
12-زمانی کوردی، لە زەنجیرەی (زمانە کانی دەڤەری ڕۆژهەڵات و ئەفریقا)، مۆسکۆ، (1960)
13-پەرتووکی کوردناسیی، (1961)
14-وەرگێڕانی چیرۆکی سێقا حاجی بە ڕووسی، مۆسکۆ، (1962)
15-زمانی کوردی، چاپی فرانکفۆرت ئاڵمانیا، (1981)
16-فەرهەنگی کوردی – ڕووسی شێوەی کورمانجی باشوو، (1983)
17-فەرهەنگی کوردی سۆرانی – ڕووسی ، (1983)

18-ئەحمەدی خانی و بەرهەمی وێژەیی.
19-دروستبوونی وشە لە زمانی کوردیدا.
20-کوردی سۆڤیەت لە وێژەیی کوردی دەرەوەدا.
21-بیروباوەڕی قارەمانیەتی لە بەرهەمی وێژەی ئەحمەدی خانیدا.
22-وەرگێڕانی چیرۆکی دەمدەم و قەڵا بە ڕووسی.
13-لێکۆڵینەوە یەک بۆ کوردی زازاکی.
24-ئیزدی و مێژووی ئیزدیەکان..
25-لێکۆڵینەوەیەک بۆ ئەدەبی زارەکی کوردی. …

سەرچاوەکان:

1-کڵاشۆڤیچ کوردۆیێف، قەنات، کوردناسیی. و: ڕەوف حەسەن، وەزارەتی رۆشنبیری (بەڕێوبەێتی خانەی وەرگێڕان)، سلێمانی 2007.
2-روحانی، بابا مردوخ، تاریخ مشاهیر کورد (عرفا، علما، ادبا، شعرا)، جلد دوم، چاپ سوم-سروش 1390.
3- خەزنەدار، دوکتۆر مارف مێژووی ئەدەبی کوردی، سەدەکانی چواردەم-هەژدەم، چاپی یەکەم، بەرگی دووەم، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، 2003.
4-یاری، زانکۆ، زبان و ادبیات کوردی، پیشینه و مسایل اجتماعی-مقاله، بخش سوم (نامدران کورد در ترکیه)، خاکەلێوەی 1395.
5- Http://www.kurdipedia.org/lng=1&q=100_.سالیا_زانا_ونقیسەرێ_کورد_قەناتێ_کوردۆ
6- Boyik, Eskerê (27 October 2004), Qanatê Kurdo: Zanyarê Kurd Ê bi Nav Û Deng original (PDF) in Kurdish, Peyama Kurd (published 5 November 2004), p. 15, retrieved 30 December 2016.

zanko.yari@yahoo.co.uk

نووسینی: زانکۆ یاری
کارناسی زمان و ئەدەبی ئینگلیزی